

Høns

Atferd og velferd hos høns

NORSØK FAGINFO | NR 4/2018, ISBN: 978-82-8202-067-1

Norsk senter for økologisk landbruk

Johanssen, J. R. E. & Sørheim, K. M., NORSØK
rosann.johanssen@norsok.no kristin.sorheim@norsok.no

Naturlig atferd vil si alt det som et dyr normalt vil gjøre i det som er et naturlig sted å leve for arten. Den ideelle velferden for husdyr kan oppsummeres i det vi kaller de fem friheter: Frihet fra sult, tørst og feilernæring, frihet fra fysisk ubehag, frihet fra smerte, sykdom og skade, frihet til å utøve normal atferd og frihet fra frykt og stress. I økologisk landbruk har vi fire viktige prinsipper hvor et av prinsippene fremhever at dyr skal gis betingelser som sikrer livsutfoldelse og trivsel i samsvar med deres fysiologi og naturlige atferd. Vi bør gi dyra et liv som gjør at de trives og opplever god velferd, noe som inkluderer at de får utøve sin naturlige atferd, samt at syke/skadde dyr får riktig stell/behandling og eventuelt avlives.

Naturlig atferd

Høns er sosiale dyr som naturlig lever i små flokker på 4-15 høner og 1-4 haner. Det meste av tiden høns er aktive brukes på fôrrelatert atferd, hvor de krafser og hakker på alt på bakken som potensielt kan spises. De er aktive om dagen, mens på natten setter de seg ved siden av hverandre oppe i grenene på trær og busker, eller på vagler (sittepinner) når de holdes inne.

Høns er altetende, og når de er utendørs vil de spise blant annet frø, knopper, bær, insekter, mark og larver. Høns som bor innendørs spiser oftest mest kraftfôr, men de kan også

få forskjellige typer grovfôr og matrester. Enten de er frittgående eller innestengt bør de ha tilgang på litt grøntfôr og kalk/skjellsand.

Sandbading

Sandbading er en viktig atferd for høns. De sandbader for å rense fjærdrakten sin. For høns utendørs som sandbader, kan man se at de graver en grop i bakken, kaster sand eller lignende inn mellom fjærene, og rigger på seg slik at sanden glir mellom fjærene. Fettpartikler som blir utskilt fra huden, samt parasitter og annet fester seg til sanden og fjernes dermed fra fjærdrakten. Stor motivasjon for sandbading kan gjøre at også høner i bur med nettinggolv kan utføre sandbadlignende atferd.

Flaksing

Selv om høns er fugler er de ikke spesielt gode til å fly. De flyr ikke helt som andre fugler, men flakser med vingene. De har for dårlige vinger og for svake brystmuskler til å fly ordentlig, men de kan være gode til å flakse når de vil eller må. For eksempel om ei høne står høyt oppe på et hustak kan hun flakse 150 meter i medvind. Samtidig kan det være stor forskjell på ulike raser. Noen klarer å flakse opp i trær, mens andre ikke klarer å lette i det hele tatt.

Sanser og kommunikasjon

Synet er hønas viktigste sans. Den har store øyne som sitter på hver side av hode og gir et synsfelt på 300 grader. Til sammenligning er menneskets synsfelt på 180 grader. Høns har også god hørsel med ører under små fjærkleddede lokk på hver side av hode. Fjærene som dekker ørene er spesielle ved at de ikke demper lyden. De kan også lukte, og de har

en smaksans med 350-500 smaksløker på innsiden av nebbet. Vi mennesker har ca. 10 000 smaksløker. Høns kommuniserer hovedsakelig gjennom kroppsspråk, og bruker minst 24 ulike lyder. De vanligste formene for lydkommunikasjon er matkall, varsel om fare, signal før egglegging og etter egglegging. Når hanen galer markerer han revir.

Bilde 1: Den fremste høna følger nøye med både med syn og hørsel. Foto: Rosann Johanssen

Reproduksjon

Paring

En hane som skal «sjekke opp» ei høne starter med å varte henne opp med en liten dans. Han bruser opp fjærene, gjør seg stor og staselig, går med raske stampende steg i en halvsirkel rundt høna med de ytre vingene slepende i bakken. Høna kan vise seg villig til paring ved å trykke seg ned mot bakken slik at han kan klatre opp på henne. Selv om hun ikke alltid gjør dette, har observasjon vist at hanene tvinger seg på hønene i 70 % av tilfellene. Til gjengjeld kan høna forkaste spermene ved å presse dem ut igjen.

Egglegging og ruging

En-to ganger i året verper ei vill høne 10-15 egg og ruger på disse eggene i 21 dager. Ei tam verpehøne begynner å legge egg ved 18-20 ukers alder og kan legge over 320 egg i året, uten at de er befruktet. Verpehøns i kommersiell produksjon legger egg til de avlives ved 72-80 ukers alder før myting. Myting vil si at voksne høns skifter fjær (myter), dette skjer vanligvis om høsten og hønene har da som regel en pause i egglegginga. Under naturlige forhold vil en hane kunne befrukte 15-20 høner. I kommersiell eggproduksjon er det sjeldent haner tilstede med hønene, slik at egg som kjøpes i butikken normalt ikke er befruktet. Men haner har en beroligende effekt på høner, slik at det kan være fint å ha noen få haner i en stor flokk med høner.

Bilde 2: To høner som ligger i redekasser hvor de legger egg sine. Foto: Rosann Johanssen

Kyllinger

Etter kyllingene er klekt, er de avhengige av en temperatur lik morens kroppsvarme i noen dager. De første dagene kan de leve av restene fra plommesekken, men de begynner med en gang å søke etter mat og vann. Høna mater ikke kyllingene sine, men hjelper dem med å finne mat. Kyllingene følger høna og piler under henne om de oppdager fare. Hun beskytter kyllingene sine ved å bre vingene over alle. Høna og kyllingene kommuniserer mye ved hjelp av ulike lyder.

Unormal atferd

Hvis høns ikke får et passende miljø med miljøberikelser som imøtekommer deres atferdsbehov, kan de vise problematferd som fjærplukking og kannibalisme. Ved fjærplukking plukker høna fjær fra seg selv eller fra andre høner, og høner med lite fjær kan bli kalde og fryse eller få sår. Årsaken til fjærplukking kan være at høner naturlig vil bruke store deler av dagen på å hakke og lete etter mat på bakken. Når de har et ensformig miljø og ikke finner interessante ting å hakke på, kan de begynne å plukke fjær isteden. Det kan også være på grunn av feilernæring, at lyset er for sterkt/blinker eller det kan komme fra stress av andre årsaker.

Fjærhakking kan ha samme årsaker, men når høna hakker på andre høner får de lett skader i huden. Slike skader kan tiltrekke seg enda mer hakking så det oppstår blødninger og sår hvor atferden går over i kannibalisme og offeret dør på grunn av blodtap, stress og utmattelse.

I en hønseflokk kan det også være problemer med fryktssomme høner. Slike høner kan få panikk og flykte fra personer som er i hønsehuset, som når røkteren tar daglig tilsyn. Når de flakser seg sammen i store hauger og inntil

vegger kan høner som er nederst i haugene kveles på grunn av manglende tilgang på luft, og dette kalles for hysteri.

Hønseraser

Avlen på tamhøns har gått i to retninger: for egenskapen å legge mange egg (verpehøner) og for egenskapen å vokse seg stor og kjøttfull på kort tid (slaktekylling). Leghorn/hvit italiener er den vanligste verpehønserasen i verden. I Norge er det lohmann hvit, lohmann brun, dekalb og ISA brun som er vanligst å bruke i eggproduksjon. Disse rasene er avlet for stor eggproduksjon og lavt fôrforbruk og dermed best mulig økonomi i produksjonen.

Ross 308 er en slaktekylling som vokser seg stor og kjøttfull på kort tid. Dette er den vanligste slaktekyllingen i kyllingkjøttproduksjon i Norge. Det finnes også mer saktevoksende raser som det stadig blir flere av, og som er bedre tilpasset økologisk produksjon.

Jærhøns

Jærhøns er Norges eneste nasjonale hønserase. Den er etterkommer etter den opprinnelige, norske landhøna og er i dag en bevaringsverdig men truet rase. Landhøna var nesten utryddet da arbeidet med å ta vare på og foredle den begynte på Jæren i 1916. Rasen fikk da navnet jærhøns og det ble satt strenge krav til standardfarge. I dag kan rasen spores tilbake til ett familiepar og er derfor sterkt innavlet. Jærhøns er kjent for meget lav kroppsvekt, store egg i forhold til kroppsvekta, og god skallkvalitet. Den er hardfør, aktiv, flink til å finne mat, kan være litt sky, og den er flink til å fly.

Bilde 3: Jærhøns-kylling på 3 uker som spiser kraftfôr. Foto: Rosann Johanssen

Eggproduksjon i Norge

For å dekke høners atferdsbehov skal alle driftssystemer i Norge gi hønene tilgang til vagle, redekasse og strø. Verpehøns kan holdes i miljøbur, frittgående eller økologisk. Miljøbur kan variere i størrelse med 6 til 60 høner per bur. Plassen ei høne har til rådighet i et miljøbur gjør at hønene får begrenset bevegelsesfrihet.

Størst andel av høns holdes frittgående. Da er det mest vanlig med aviarsystemer, hvor det kan være rundt 7 500 høner som beveger seg fritt sammen i ulike etasjer i innredningen. Fôr, vann og rede er plassert oppe i etasjene, mens golvet brukes som strøareal. I et frittgående system har hønene større mulighet for å utføre naturlig atferd. De har tilgang til vagle og rede, og kan strøbade flere sammen på strøarealet. Større totalareal gir hønene større mulighet for bevegelse, inkludert å flakse rundt, noe som gir et sterkere skjelett. Siden flokkstørrelsen gjerne er flere tusen sammen kan de ikke opprettholde en stabil rangorden.

Konvensjonelle slaktekyllinger holdes innendørs i store haller, med kunstig lys og med flis som strø på golvet.

Bilde 4: Hobbyhøns som står på vagler. Foto: Rosann Johanssen.

Økologisk fjørfehold

I Norge holdes 0,2 % av slaktekyllingene og 6,1 % av verpehønene økologisk (2017). I økologisk produksjon er det ikke lov å holde fjørfe i bur, de skal holdes frittgående. Det er et større arealkrav i økologisk sammenlignet med konvensjonell produksjon, noe som gir større mulighet for naturlig atferd. I økologisk produksjon av fjørfe er det ikke tillatt med like store flokkstørrelser som i konvensjonell produksjon. Fôret til økologiske fjørfe skal være økologisk, og i tillegg er det krav om at de skal ha tilgang på grovfôr, som for eksempel høy eller halm daglig. Bygninger med

Økologiske fjørfe skal ha vinduer slik at de får inn naturlig lys.

Raser i økologisk slaktekyllingproduksjon

Kyllingrasene som er tillatt å bruke som saktevoksende i økologisk produksjon i 2017 er: Ross Rowan, Rowan Ranger, Hubbard JA 57 Colour Yield og SASSO SA31. Det kan bli flere raser etter hvert.

Hvis man ikke bruker saktevoksende rase skal ikke kyllingene slaktes før de er minst 81 dager. Med saktevoksende raser kan man slakte ned til 70 dagers alder om man bruker konvensjonelt kyllingmateriale, men hvis man bruker økologisk saktevoksende kyllingmateriale av de godkjente rasene, kan man slakte kyllingene når man vil. I konvensjonell produksjon brukes oftest rasen Ross 308, som slaktes ved rundt 33 dagers alder.

Krav til uteområde

I tillegg til større areal inne skal økologiske fjørfe ha tilgang til en utendørs luftegård når værforholdene tillater det, og minst i en tredjedel av livet. Luftegårdene skal være dekket hovedsakelig med vegetasjon, gi rimelig ly og lett tilgang til vann. Forholdene skal tilrettelegges med overbygget utgang/ly slik at fjørfeet vil gå ut og benytte luftegården, for eksempel ved å henge et nett (kamuflasjennett) over deler av ut-/inngangen. Luftegården skal ha minst 4 m² per verpehøne eller slaktekylling.

Bilde 5: I økologisk produksjon skal fjørfe ha tilgang til uteområde. Foto: Rosann Johanssen.

Bruk av uteområde

Mange kan oppleve det som en utfordring å få fjørfe til å bruke uteområde sitt. Høns stammer fra jungelhøns og trives dårlig i åpent landskap. For at de skal føle seg trygge med tanke på potensielle rovdyr er det viktig at de har busker og trær som de kan søke ly og gjemme seg under og som de kan flakse oppi grenene på. I land som Danmark er

det vanlig å kombinere økologisk eggproduksjon med produksjon av frukt og bær, og dermed ha frukttrær og bærbusker på uteområde til hønene. Når uteområdet er tilpasset høns sin naturlige atferd så dyra vil bruke det, kan de bruke mye tid på å hakke og krafse på bakken ute. Dermed kan de også ta opp mat fra uteområdet som de naturlig vil spise. Når høns har muligheter til å bruke mye tid på fôrrelatert atferd i naturlige omgivelser er det mindre sjanse for at de viser unormal atferd som å hakke eller plukke på seg selv eller andre.

Siden høns kanskje ikke vil bruke uteområdet like mye høst og vinter når det er vått og/eller kaldt ute, er det fint om en har en veranda som bygges inntil husveggen på hønsehuset. Verandaen kan ha tak, og veggene kan være av vindduk eller småmasket netting. Med en slik veranda kan dyra komme seg utenfor hønsehuset og få sollys og uteluft før de går helt ut på uteområdet. Slike verandaer har gjerne betonggolv, men her kan man tilby sysselsetting med å gi for eksempel høy, kvister, granbar, kråsstein og skjellsand.

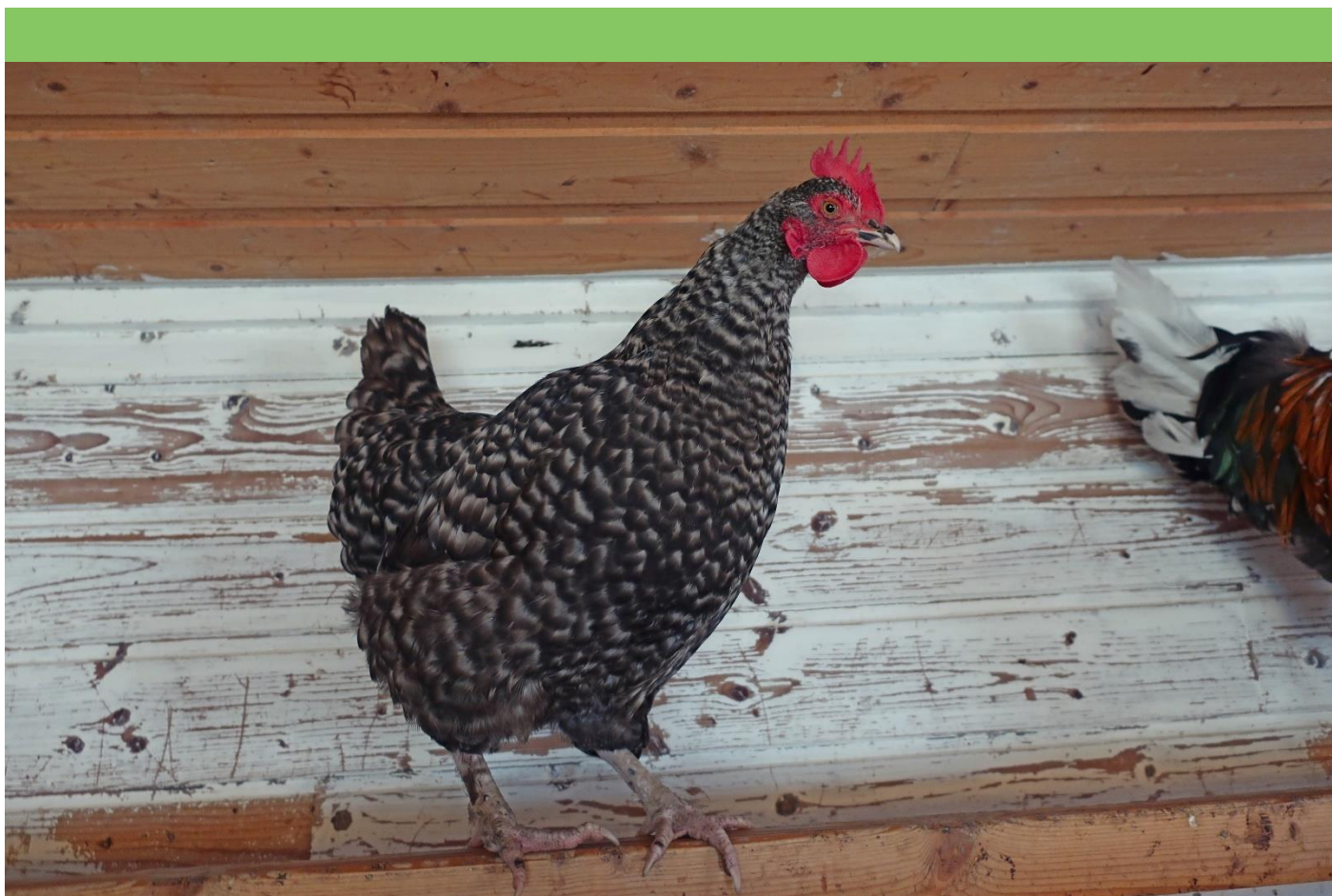
Noe annet som kan være lurt for å få høns ut på verandaen og videre ut på uteområdet kan være å ha fôringer på ettermiddag/kveld, fordi det gjerne er på morgenen de har mest lyst til å gå ut.

Bilde 6: Høner som har satt seg oppe i grenene på et tre en høstdag. Foto: Kirsty McKinnon

Bilde 7: Økologisk høns på uteområde. Foto: Rosann Johanssen

Høns

NR. 4 | 2018

NORSØK FAGINFO

www.norsok.no